

RECENZE

Vojáček Ladislav. První československý zákon. Pokus o opožděný komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, 392 s.

Už z titulu je vidět, že profesor *Vojáček* – autor mnoha rozsáhlých historických děl z různých oblastí práva – si psaním této knihy udělal radost. Samozřejmě se nejedná o komentář v běžném smyslu návodu k použití zákona, autor úvodem vysvětluje, proč pro monografii zvolil tento netradiční podtitul, a předložená monografie by svou formou mohla skutečně komentář připomínat. Systematicky má kniha úvod a dalších osm kapitol označených písmeny, po úvodních třech kapitolách včetně úvodu už máme strukturu textu odpovídající (jakoby komentářově) struktuře „komentovaného“ zákona. Výklad se tedy drží systematiky zákona, zákon má preambuli a pět článků; příslušné kapitoly knihy týkající se jednotlivých článků jsou označeny římskými číslicemi, když mně známý text zákona vyhlášený ve Sbírce má články značené číslicemi arabskými; inu, bude to asi proto, že autor na rozdíl ode mne je historikem, umí pracovat s originálními prameny, a původní *Rašínův* text byl, jak vyplývá, značen skutečně čísly římskými.¹ Na jedné straně se chce podotknout, že tehdejší redakce Sbírky, revoluce nerevoluce, si to asi upravila podle rakouských říšských a českých zemských legislativních zvyklostí. Na druhé straně bych viděl, že autor knihy tím dává trochu najevo svůj vlastní distanc od slova „komentář“ – píše historicky, nikoliv o textu ve Sbírce.

To autorovi dává prostor pro úplně jiný pohled na události dnes právě sto let staré: Konvenční pohled bývá organizován podle toho, co bylo napřed a co potom, co bylo příčinou a co následkem. Svým systematickým přístupem se autor ovšem dostal do úplně jiného pohledu na věc. Musí totiž provést operaci, v právu obvyklou, jež se nazývá subsumpcí. Historická fakta subsumuje pod ten který článek zákona č. 11/1918 Sb., což mu umožňuje ukázat události v jiných než jen časových či kauzálních souvislostech. Když se to vezme čistě prostorově, pak nejvíc textu je přiřazeno preambuli (skoro 90 stran) a potom poslednímu článku (skoro 140 stran). Což naprosto není náhodné – kam jinam než k preambuli přiřadit výklad samotných pramenů myšlenek české samostatnosti a následně státního spojení s národem slovenským, tedy proudy už století devatenáctého, a kde jinde než u posledního článku „*Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl*“ poskytnout výklad veškerých praktických kroků po 28. říjnu, jež byly nezbytné ke konstituování státní moci a jejích orgánů, k zapojení dříve zalitavských, a tudíž úplně jinak spravovaných zemí Slovenska a Podkarpatské Rusi, nebo celé problematiky státních hranic, to vše po nezbytném výkladu geopolitických důsledků právě skončené války.²

Je třeba ocenit, jakou pozornost autor věnuje historickým faktům, a struktura mu umožňuje třeba i touž skutečnost uvést v různých souvislostech: Kromě jednotlivých komentovaných článků je tady k dispozici třeba přepečlivá analýza jednotlivých verzí textu zákona a všeho, co je k jejich genezi známo.³ To samozřejmě přináší i další obsahové poznatky. Velkou pozornost věnuje osobnostem, které v událostech války a osvobození hrály roli –

¹ VOJÁČEK, L. *První československý zákon. Pokus o opožděný komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 40 an.

² *Ibidem*, s. 203.

³ *Ibidem*, s. 44.

jmenný rejstřík čítá úctyhodných sedm stran. Jen bych řekl, že bizarní postava jménem *Coudenhove-Kalergi*, uvedená v souvislosti s poválečným hledáním mezinárodního zakončení Československa, vypadá významněji, než asi odpovídalo skutečnosti.⁴ I když vím, že dotyčný je Evropskou unií docela oficiálně ikonizován coby předchůdce myšlenky evropské integrace, tak ten jeho spis *Panевropa* (česky 1926) jsem odložil, jakmile jsem se tam dočetl, že budoucí Evropané se budou vyznačovat snědou barvou pleti, prý asi jako dnešní Egypťané, a nepochybně též příjemně nízkou inteligencí, jelikož budou ovládáni jakými elitami, které se mezi nimi hned poznají; takže ani nemohu referovat, z čeho chtěl *Coudenhove-Kalergi* tu vábnou novou rasu vykříždit, nebo jaký jazyk a kulturu by jí přisoudil.

Asi nejvíce komentářově stráženu pak tedy je ta prostřední část, kapitoly určené podle prvních čtyřech článků zákona č. 11/1918 Sb.

U článku prvního (*státní formu určí Národní shromáždění...*) autor upozorňuje, že určením státní formy se mínilo jediné, a tím bylo tehdy ještě naprosto ne samozřejmé rozhodování mezi monarchií a republikou; další „jemnosti“ o konkrétním utváření státní moci a o tom, že republikánských forem je řada, jako by tehdy byly úplně pod prahem vnímání, anebo jako by byly samozřejmé. Což ovšem úplně tak ani dobově nebylo, hlavní pozornost ve svém právním rozboru článku autor věnuje tomu aspektu, že článek vlastně obsahuje zmocnění pro budoucí Národní shromáždění ve srozumění s orgánem zahraničního odboje. A to už svým způsobem znamená, že takto zmocněným orgánům se nedává až tak úplně volné uvážení – byly zde známé politické dokumenty, ty obsahovaly obecné politické proklamace, odkazy na historická fakta a tradice, je tedy snad v tomto zmocnění i obsažen pokyn, aby budoucí stát byl konfigurován konformně s těmito obsahovými postuláty. Vždyť když se lid různými formami přihlásil k myšlence samostatnosti a k usilování o ni, bylo to právě proto, že ony postuláty aproboval.

Článek druhý, o prozatímním zachování v platnosti dosavadních říšských i zemských zákonů, je tou vlastní recepční normou, a proto je určitě v právní literatuře z celého zákona nejvíce frekventován. Dosavadní předpisy nadále platí nikoliv proto, že byly v řádné proceduře přijaty a promulgovány orgány k tomu v příslušné době oprávněnými, nýbrž jen proto, že orgány nového státu je za platné prohlásily. Je to tudíž projev tvorby zcela nového právního řádu. To samo o sobě ovšem nemohlo překonat fakt nejednotnosti právního řádu na celém území a tento problém ve stejné době nastal u více států, v nichž dokonce rozdíly mezi součástmi nového státního celku mohly být významnější než v Československu, a to nejen pokud jde o právní kulturu, ale v podmínkách života vůbec. Více než těmto srovnáním se ale autor věnuje obsahu obou přejatých právních řádů, z nichž právě ten uherský nesl stopy neúspěšných snah o kodifikaci ještě z doby monarchie. Proto autor přidává, pod prostým nadpisem *Neúspěch unifikace*, ještě úvahy i k tomuto velkému tématu první republiky: Jakkoliv zde původně byly i představy o prostém rozšíření práva platného v českých zemích na zbytek republiky, v demokratických poměrech něco takového asi objektivně možné nebylo a brzy to bylo uznáno. Touto cestou se šlo jen na malých územích Hlučínska, Valticka a Vitorazska, kde navíc nikdy neplatilo právo uherské, výchozí stav byl tedy mnohem příbuznější.

Třetí článek zákona (*úřady samosprávné, státní atd. jsou podřízeny Národnímu výboru*) se z jistého hlediska jeví i jako nadbytečný – totéž totiž vyplývá už z předchozího článku o recepci práva, jako součást práva byly přece recipovány i normy kompetenční. A důka-

⁴ Ibidem, s. 209–211.

zem toho nakonec je i to, že zákon č. 11/1918 Sb. vůbec nemluví o soudech a také nevznikly žádné pochybnosti o jejich trvání. Autor poskytuje celkový přehled toho, jak z organizačního hlediska vypadal státní aparát včetně soudnictví zděděný po té které části monarchie, a zabývá se situací na Slovensku spojenou s tím, že mnoho profesí nejen ve veřejné sféře bylo nutné nahradit personálem z českých zemí. Výsledky tohoto nutného opatření hodnotí myslím naprosto střizlivě, nevyhnutelnost personálního nasazení ve vysokých počtech byla daná tím, že veškeré funkce byly obsazeny Maďary, kteří k popřevratovému stavu měli masově odmítavý postoj do té míry, že svoje pozice i opouštěli. Autor s použitím údajů *Vavro Šrobára* uvádí něco symptomatického: V uherských župách na Slovensku byly v letech 1913 a 1918 pořízeny jakési seznamy osob, o nichž bylo známo, že jsou angažovány ve slovenském národním hnutí. Seznamy jsou jistě nekompletní, ale přesto – v celém státním aparátu byl takto oceňován jen jeden kancelářský sluha, jeden železniční kontrolor, jeden plukovní lékař a jedna paní na poště. Vedle velké řady lidí v různých občanských profesích, intelligence, obchodu nebo řemesel tento počet čtyř osob indikuje, že v Uhrách tehdy museli mít před branami státního aparátu hodně účinné protislovenské filtry.⁵

Osobně vysoce sympatické mi je to, že autor nepřesel mlčením lakonický článek čtvrtý (*zákon nabývá účinnosti dnešním dnem*). Především je zde informace, že v celém schvalovacím procesu se pracovalo se slovem *platnost*, a podle všeho to byla opět až redakce Sbírký, která slovo zaměnila za jistě správné *účinnost*. Je to v souladu nejen s dnešními učebnicemi, nýbrž jak autor dokládá i se zákonem č. 1/1918 Sb., jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení – tento zákon sice nepodává legální definici ani platnosti, ani účinnosti, ale používá termín *účinnost* tak, že celkem neponechává pochybnost; účinnosti zákony nabývají 30 dnů po vyhlášení, pokud sám zákon nestanoví jinak. Nicméně autor uvádí řadu dokladů toho, že i později Sbírka uváděla oba termíny poněkud *promiscue*. Což asi nijak nemátlo právníky ovlivněné normativismem, jelikož pojem účinnosti do normativistického uvažování vůbec nepatří: „*Je z kauzálního světa příčin a následků [...] právní norma prostě platí, tedy je normou, (nebo ,neplatí‘, a pak vlastně normou není). [...] Když to tedy obrátíme, ustanovení již publikovaného předpisu s odloženou účinností pro normativisty stále nebyla ,platná‘, normativně neexistovala, právními normami vůbec nebyla.*“⁶

Závěr knihy je jen dvoustránkový, a to zdůrazňuji proto, že napsat závěr krátký, ale obsažný je, jak víme, umění. Závěr je tematicky širší než sám titul knihy, když samozřejmě totéž platí o celém obsahu monografie: jedná se v něm vlastně o hodnocení celého období první republiky. Tak jako autor ve svých závěrech se nesnaží redukovat text knihy do metainformace o něm (k tomu slouží úplně jiných pár stránek pod titulem *Shrnutí*), tak ani já se nebudu snažit v recenzi předat jeho závěry dál snad v jediné větě. Místo toho řeknu, že kniha množstvím informací v nich obsažených dokládá to, že první republiku si nelze idealizovat tak, jak vypadá ve filmech zvaných pro pamětníky. V těch filmech to totiž zpravidla vypadá tak, jako by žádná politika ani nebyla a stát fungoval jaksi samozřejmě a automaticky, tudíž lidé si na jeho nijak nerušícím pozadí jen mezi sebou řešili záležitosti, které bývají zápletkou oněch filmů.

Jan Bárta*

⁵ Ibidem, s. 198.

⁶ Ibidem, s. 201.

* JUDr. Jan Bárta, CSc., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: jan.barta@ilaw.cas.cz. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.